

دانشگاه قرآن و حدیث

پردیس تهران

پایان نامه کارشناسی ارشد

رشته فقه و مبانی حقوق اسلامی

عنوان پایان نامه

بررسی میزان انطباق ذبح در کشتارگاه‌های

صنعتی با موازین فقهی

استاد راهنما

حجت الاسلام و المسلمین دکتر مرتضی چیت ساریان

دانشجو

بهنام فیاض

ماه و سال دفاع

اسفند ۱۳۹۴

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تمام حقوق این اثر متعلق به دانشگاه قرآن و حدیث است.

سپاس‌گزاری

شکر و سپاس‌ خدایی که توفیق تحصیل علم و دانش به من مرحمت فرمود و مرا فرصتی بخشود تا این پژوهش را به سرانجام برسانم.

تقدیر از ساحت مقدس اهل بیت علیهم‌السلام که همیشه مرا در سایه خود پرورانده‌اند و موهبت ایشان نسبت به بنده بی‌بدیل بوده است.

در نگارش این پژوهش به رسم ادب باید تقدیر و قدردانی‌ نمایم از تمام کسانی که مرا یاری داده‌اند، البته این مجال اندک‌ قدردان زحمات ایشان نخواهد بود.

از استاد راهنمای عزیز و بزرگوارم جناب آقای حجت‌الاسلام و المسلمین دکتر مرتضی‌ چیت‌سازیان گرامی که از رهنمودهای ایشان بود که توانستم در مراحل تدوین و تنظیم پایان‌نامه خویش بهره‌برده و این پژوهش را به نقطه پایان برسانم. این پژوهش را مدیون ایشان می‌باشم و سعادت و سربلندی روز افزون استاد عزیزم را از خداوند بزرگ در تمامی مراحل زندگی‌شان خواستارم.

از استاد مشاور عزیز و ارجمند خود؛ جناب آقای دکتر روزبهانی نیز کمال تشکر را دارم که با ارائه رهنمودهای علمی‌شان، توانستم این اثر را پربارتر و پرمحتواتر بنمایم. از خداوند بزرگ برای ایشان آرزوی موفقیت و توفیق را دارم.

با تشکر از دوست عزیزم جناب آقای علیرضا گروسی که مرا یاری دادند.

و با تشکر از تمامی دوستان و اساتیدی بر بنده منت نهاده و مرا مورد لطف خود قرار دادند.

تقدیم به

تمامی آموزگاران، دبیران و اساتید بزرگواری که در مسیر علم و دانش مرا یاری و پرورش داده‌اند.

تقدیم به مادر عزیزم و همچنین روح پر فتوح پدرم که مرا در این سال‌ها پشتیبان و مشوق بوده‌اند و تقدیم

به همسر عزیزم که مرا در این بار گران و تکمیل این پژوهش یاری کرده است.

چکیده

بدون شک یکی از نیازهای اساسی موجودات زنده، غذاست و انسان نیز به عنوان یک موجود زنده از این امر، مستثنی نیست. همان گونه که در علوم زیستی و جانورشناسی آمده است، حیوانات از جهت تغذیه به سه دسته تقسیم می‌شوند: گروهی علفخوارند؛ دسته‌ای گوشتخوار؛ و تعدادی نیز همچون انسان، همه چیز خوار هستند. با توجه به این ویژگی بشر، گوشت و فرآورده‌های آن یکی از منابع مهم غذایی وی به شمار می‌رود. از آن جا که تنها منبع گوشتی برای انسان، حیوانات هستند، بشر از ابتدا به این مسأله، توجه داشته و تلاشش بر این بوده است که از راه‌های گوناگون به حیوانات، دست پیدا کند. اولیا روش بشر برای دستیابی به گوشت حیوانات، شکار آن‌ها بود؛ اما با پیشرفت تمدن و رام نمودن حیوانات و پرورش آن‌ها کم کم روش ذبح و کشتن حیوانات اهلی نیز توسط انسان، مورد استفاده قرار گرفت و در طول زمان، ملت‌های مختلف بده صورت‌های گوناگون، این عمل را انجام داده‌اند. هم اکنون سالانه میلیاردها حیوان توسط بشر، ذبح شده و گوشت و پوست آن‌ها به مصرف می‌رسد، اما احکام و روش‌های ذبح در کشورهای مختلف و بر اساس ادیان و آیین‌های آن‌جا، متفاوت است. این پژوهش از نوع توصیفی - تحلیلی و با رویکرد کاربردی می‌باشد. روش آن به صورت اسنادی و کتابخانه و مطالعات میدانی صورت گرفته است. نتایج تحقیقات این می باشد که قوانین خیلی کاملی در کشتارگاه‌های صنعتی وجود ندارد. و یا اینکه در صورت وجود به طور کامل به آن عمل نمی‌شود. چرا که وجود یک ناظر آن هم در حالی که همیشه مستقر در محل نیستند نمی‌تواند شرعی بودن ذبح در این کشتارگاه‌ها را تضمین نماید اما در نهایت می توان به مطابقت ذبح در کشتارگاه‌های صنعتی با موازین فقهی تا حدود زیادی حکم کرد. هر چند نقایصی وجود دارد. در انتها پیشنهاداتی نیز ارائه شده است.

واژگان کلیدی: ذبح، انطباق ذبح، کشتارهای صنعتی، موازین فقهی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۱	فصل اول: کلیات و مفاهیم.....
۱۲	۱. ۱. کلیات.....
۱۲	۱. ۱. بیان مسئله.....
۱۲	۱. ۲. سؤالات تحقیق.....
۱۲	۱. ۲. ۱. سوال اصلی.....
۱۳	۱. ۲. ۲. سؤالات فرعی.....
۱۳	۱. ۳. فرضیات تحقیق.....
۱۳	۱. ۳. ۱. فرضیه اصلی.....
۱۳	۱. ۳. ۲. فرضیات فرعی.....
۱۴	۱. ۴. ضرورت و اهداف.....
۱۴	۱. ۵. پیشینه تحقیق.....
۱۵	۱. ۶. نتایج علمی و عملی تحقیق.....
۱۵	۱. ۷. چهارچوب نظری تحقیق.....
۱۶	۲. ۱. مفاهیم.....
۱۶	۱. ۲. ۱. دیدگاه اهل سنت.....
۱۶	۱. ۲. ۲. تذکيه.....
۱۶	۱. ۲. ۲. ۱. معنای لغوی تذکيه.....
۱۷	۱. ۲. ۲. ۲. معنای اصطلاحی.....
۱۸	۱. ۲. ۳. نحر.....
۱۹	۱. ۲. ۴. گفتار.....
۱۹	۱. ۲. ۵. تاریخچه.....
۲۰	۱. ۲. ۵. ۱. ذبح در دین زرتشت.....
۲۰	۱. ۲. ۵. ۲. ذبح در دین یهود.....

۲۲	۱. ۲. ۵. ۳. ذبح در مسیحیت
۲۳	۱. ۲. ۶. ذبح در اسلام
۲۵	فصل دوم: اشتراط مسلمان بودن ذابح
۲۶	۲. ۱. طرح بحث
۲۶	۲. ۲. اشتراط مسلمان بودن ذابح
۲۸	۲. ۲. ۱. نتیجه گیری
۲۹	۲. ۳. دلایل حرمت ذبیحه اهل کتاب
۲۹	۲. ۳. ۱. آیات
۳۱	۲. ۳. ۱. ۱. نتیجه گیری
۳۱	۲. ۳. ۲. روایات
۳۵	۲. ۳. ۲. ۱. نتیجه گیری
۳۷	۲. ۳. ۳. جمع بین روایات
۳۹	۲. ۳. ۴. آرای فقهای اهل سنت
۴۱	فصل سوم: شرط آهنی بودن آلت ذبح
۴۲	۳. ۱. طرح بحث
۴۲	۳. ۲. واژه شناسی حدید
۴۳	۳. ۳. بررسی آرای فقهای متقدم و متأخر
۴۴	۳. ۳. ۱. ۱. اشتراط آهنی بودن وسیله ذبح
۴۸	۳. ۴. توسعه در مفهوم واژه حدید
۵۰	۳. ۵. آرای فقهای اهل سنت
۵۲	۳. ۶. بررسی و جمع بندی نهایی
۵۳	فصل چهارم: اشتراط استقبال
۵۴	۴. ۱. طرح بحث
۵۴	۴. ۲. آرای فقهای متقدم و متأخر
۵۶	۴. ۲. ۱. نتیجه گیری

۵۶	۴. ۲. ۲. دلایل اشتراط استقبال.....
۵۶	۴. ۲. ۲. ۱. روایات.....
۵۶	۴. ۲. ۳. بررسی لزوم استقبال ذابح.....
۵۷	۴. ۲. ۴. چگونگی استقبال ذبیحه و نتایج آن در کار با دستگاه‌ها.....
۵۸	۴. ۲. ۵. ترک استقبال به سبب جهل، نسیان و اضطرار.....
۵۸	۴. ۳. آرای فقهای اهل سنت.....
۵۹	۴. ۳. ۱. نتیجه گیری.....
۵۹	۴. ۴. طرح بحث.....
۶۰	۴. ۴. ۱. آرای فقهای بزرگ.....
۶۱	۴. ۴. ۲. ادله شرط بودن تسمیه.....
۶۱	۴. ۴. ۱. آیات.....
۶۱	۴. ۴. ۲. روایات.....
۶۱	۴. ۴. ۳. اجماع.....
۶۲	۴. ۵. حکم تسمیه با ضبط صوت.....
۶۲	۴. ۵. ۱. ادله عدم جواز.....
۶۵	۴. ۵. ۲. کمیت تسمیه.....
۶۶	۴. ۵. ۳. تسمیه به هنگام ذبح چند حیوان با دستگاه.....
۶۸	۴. ۵. ۴. بررسی و نقد.....
۶۸	۴. ۵. ۵. ذابح در ذبح با دستگاه.....
۷۱	۴. ۵. ۶. ترک تسمیه به سبب فراموشی.....
۷۲	۴. ۵. ۷. ترک تسمیه به سبب جهل به حکم.....
۷۳	۴. ۵. ۸. آرای فقهای اهل سنت.....
۷۵	۴. ۵. ۹. بررسی و جمع بندی نهایی.....
۷۹	فصل پنجم: جایگاه فقهی قطع رگ‌ها.....
۸۰	۵. ۱. قطع رگ‌ها.....

۸۰	۵. ۱. ۱. طرح موضوع
۸۰	۵. ۱. ۲. دیدگاه فقها
۸۱	۵. ۱. ۲. ۱. ادله
۸۲	۵. ۱. ۲. ۲. تعارض روایات
۸۲	۵. ۱. ۲. ۳. راههای حل تعارض
۸۳	۵. ۱. ۲. ۴. نقد و بررسی
۸۴	۵. ۱. ۳. آرای فقهای اهل سنت
۸۴	۵. ۱. ۴. بررسی و جمع بندی نهایی
۸۵	۵. ۱. ۴. ۱. بررسی و نقد نظریه لزوم استقرار حیات هنگام ذبح
۹۱	۵. ۱. ۴. ۲. مفهوم استقرار حیات
۹۲	۵. ۱. ۴. ۳. ادله اشتراط استقرار حیات
۹۳	۵. ۱. ۴. ۴. نقد و بررسی
۹۵	۵. ۱. ۴. ۵. آرای فقهای اهل سنت در استقرار حیات
۹۷	۵. ۱. ۴. ۶. جمع بندی آرای اهل سنت
۹۷	۵. ۱. ۴. ۷. نشانه‌های حیات هنگام ذبح (موضوعیت یا کاشفیت)؟
۱۰۰	۵. ۱. ۴. ۸. نتیجه نهایی
۱۰۱	۲. ۵. تحقیقات میدانی
۱۰۳	نتایج
۱۰۳	پیشنهادها
۱۰۴	منابع
۱۰۴	منابع فارسی
۱۰۴	منابع عربی
۱۰۷	ملخص
۱۰۹	Abstract

فصل اول:

کلیات و مفاهیم

۱.۱. کلیات

۱.۱.۱. بیان مسئله

اهمیت دادن شارع مقدس به خوردن طعام پاک و حلال، ناشی از اهتمام به سلامت جامعه و انسان است. سرعت در پیشرفت ابزار آلات صنعتی و رشد نفوس و ضرورت تأمین حوائج مردم در جامعه برخی لوازم را در پی دارد. که ممکن است مورد تردید قرار گیرد که با توجه به تبیین اصول کلی توسط معصومین علیهم السلام و وظیفه تفریع و رد آن بر عهده ما گذاشته شده است. در رابطه با پایان نامه مذکور باید متذکر شد که ما نخست در صدد تبیین شرایط شارع در ذبح حیوانات حرام گوشت هستیم. مسئله‌هایی که ما در تحقیق حاضر با آن رو به رو هستیم این است که کشتارهایی که در برخی جاهای خاص از جمله کشتارگاه‌های صنعتی واقع می‌شود آیا ما را بر آن می‌دارد که حکم به حلیت ذبایح مورد نظر کنیم یا باید جهت انطباق این نوع ذبح کردن با موازین شرعی به احکام مربوط به آن توجه کرد. در این راستا بنا داریم بر کیفیت و چگونگی ذبح و میزان آن هم نظری داشته باشیم.

۱.۱.۲. سؤالات تحقیق

۱.۱.۲.۱. سوال اصلی

میزان انطباق ذبح در کشتارگاه‌های صنعتی با موازین فقهی به چه میزان است؟

۱.۲.۱.۱. سؤالات فرعی

۱- حکم ذبایح توسط ابزار آلات صنعتی چیست؟

۲- حکم شوک برقی که بر بدن حیوان وارد می‌شود چیست؟

۱.۱.۳. فرضیات تحقیق

۱.۱.۳.۱. فرضیه اصلی

با توجه به اینکه تبیین دقیق این مسئله منوط به بررسی ذبح در کشتارگاه‌های مذکور می‌باشد لذا پاسخ به این سؤال نیاز به بررسی میدانی و آماری دارد. با توجه به وجود ناظران شرعی حاضر در محل می‌توان حکم به انطباق این عمل با موازین فقهی داد.

۱.۲.۳.۱. فرضیات فرعی

۱- در صورتی که هنگام ذبح: نام خداوند توسط ذابح مسلمان برده شود، بدون اشکال است، ذبیحه هم پاک است و هم حلال زیرا معلوم شد:

- در صحت استناد ذبح به انسان، سادگی یا پیچیدگی ابزار ذبح، دخالتی ندارد.

- بردن نام خدا، توسط کارگری که آخرین عمل ذبح را ب دستگاه انجام می‌دهد، کافی است برای صدق

عنوان: «مما ذکر اسم الله علیه»

- استقبال ذبیحه، به هنگام ذبح در حلیت ذبیحه معلوم نیست لازم باشد و احتمالاً از واجبات و یا آداب

ذبح است و در صورت قبول نظر مشهور در صورتی که کارگر دستگاه، مسلمان سنی مذهب باشد، که استقبال را شرط نمی‌داند، ذبیحه حلال و پاک است.

- ابزار ذبح، لازم نیست حتماً آهن باشد، بلکه باید ابزار بریدن باشد، هم‌چون چاقو، خواه از آهن باشد یا

چیز دیگر. آنچه مهم است، وسیله‌ای تیز برای بریدن سر حیوان باشد که به آسانی رگ‌ها را بریده و خون به حد متعارف از بدن خارج شود

۲- در صورتی که حیوان بعد از شوک زنده باشد و ذبح شرعی بشود حلال است و خوردن و خرید و

فروش آن جایز است ولی از خون‌های داخل آن پرهیز کنید.^۱

۱. آیت الله مکارم شیرازی، توضیح المسائل آیت الله مکارم شیرازی، ذیل عنوان احکام ذبح.

در مورد حکم فقهی بیهوش کردن حیوان پیش از ذبح و یا نحر، حضرت آیت الله خامنه‌ای، آیت الله سیستانی، آیت الله فاضل لنکرانی و آیت الله مکارم شیرازی، این مسأله را در صورتی که موجب مرگ حیوان نشود، بی اشکال دانسته‌اند. آیت الله سید محمد حسین فضل الله نیز در صورتی که تمام شرایط، رعایت گردد، بیهوشی حیوان را مانع حکم به حلیت آن نمی‌داند.^۱

۱.۱.۴. ضرورت و اهداف

- ۱- زندگی در مملکت اسلامی و رعایت موازین شرعی و پایبندی به الزامات فقها؛ ما را بر آن داشت تا با تحقیق جامع و ارائه نظریات فقیهان و کارشناسان ناظر، به بیان میزان انطباق این نوع ذبح‌ها با موازین فقها بپردازیم. تا بتوان در صورت انطباق، حکم به حلیت ذبایح مذکور داد.
- ۲- هدف بررسی میزان رعایت شرایط شرعی ذبح در شیوه‌های نوین ذبح در کشتارگاه‌های صنعتی است.
- ۳- البته سوق المسلمین و برند حلال هم مورد توجه است.
- ۴- از آنجایی که ذبح به روش غیر اسلامی در کیفیت گوشت از لحاظ معنوی و پزشکی تاثیر سوء می‌گذارد که باعث بروز خیلی از بیماری‌ها می‌شود.

۱.۱.۵. پیشینه تحقیق

اصل حکم و شرایط ذبح از دیر باز مورد عنایت شارع و به تبع آن، فقیهان امامیه و اهل سنت بوده است، کتاب کامل و جامعی که در این زمینه نگارش شده باشد وجود ندارد ولی در ارتباط با موضوع کتاب و پایان نامه و مقالاتی وجود دارد که می‌توان به آن‌ها مراجعه کرد و اسامی آن‌ها به این ترتیب می‌باشد:

کتاب: ۱- لمعه، شهید اول ۲- شرح لمعه، شهید ثانی ۳- مسائل الافهام، شهید ثانی ۴- عروة الوثقی، طباطبایی ۵- تحریر الوسيله، امام خمینی علیه السلام ۶- جواهر، محمد حسن نجفی ۷- کتب اربعه شیعه (اصول کافی، من لا یحضر الفقیه، استبصار و تهذیب (شیخ طوسی)) ۸- جامع الاحادیث الشیعه (آیت الله بروجردی علیه السلام) ۹- وسائل الشیعه، حر عاملی ۱۰- بحار الانوار ۱۱- موسوعه ری شهری (میزان الحکمه) ۱۲- صحاح سته ۱۳- موسوعه الفقه السلامی و القضايا المعاصرة دکتر وهبة الزحیلی ۱۴- موسوعه الفقهیه (کویت، وزارة الوقاف و اشئون السلامیه)

۱. پژوهشی تطبیقی در احکام فقهی ذبح، استفتائات، ص ۱۵۳؛ توضیح المسائل آیت الله مکارم شیرازی، ص ۲۴۴، مسأله ۳۳۲۲.

پایان نامه‌ها: ۱- سیاست فرقانی در ذبح قربانی، سید حسن محدث عرب باغی - تصحیح ناصر باقر بیدهندی ۲- ذبح شرعی از دیدگاه فقه اسلامی، قربان علی حیدری نژاد، دانشکده دانشگاه تهران ۳- ذبیحه در اسلام، صمد مومنی، دانشگاه امام صادق علیه السلام ۴- ذبائح اهل کتاب، محمد کاظم موسوی، دانشگاه جامعه المصطفی العالمیه - دانشکده الهیات و معارف اسلامی

مقالات: ۱- چونگی ذبح و نحر در فقه اسلامی، مرضیه سادات سجادی، دانشکده الهیات فردوسی مشهد مقدس ۲- تزکیه در قرآن، محسن ادیب بهروز ۳- اثر ذبح حلال بر راحتی حیوان و کیفیت گوشت، آرش امیدی، سارا منجزی ۴- طراحی و ساخت دستگاه مکانیزه ذبح شرعی گاو، مهدی میرزا آقایی ۵- گوشت طیور از ذبح تا مصرف، نامدار اسکندر شیری ۶- کشتار حلال، جواد سلطانی‌ها

۱.۱.۶. نتایج علمی و عملی تحقیق

۱- حکم به حلیت لحوم مذبوحه به شیوه نوین در صورت رعایت شرایط.

۲- حوزه‌های علمیه

۳- مراکز تحقیقاتی

۴- کشتارگاه‌های مدرنیزه

۵- وزارت جهاد سازندگی و گروه شرعی ناظر ذبح

۶- راداره دامپزشکی

۱.۱.۷. چهارچوب نظری تحقیق

پایان نامه پیش‌رو پنج فصل دارد؛

- فصل اول: به بیان کلیات و مفاهیم در زمینه ذبح می‌پردازد.

- فصل دوم: به اشتراط مسلمان بودن ذابح می‌پردازد که داری سه گفتار است، در گفتار اول آرای فقه‌های

بزرگ در گفتار دوم دلایل حرمت ذبیحه اهل کتاب و در گفتار سوم جمع بین روایات مورد بررسی قرار می‌گیرد.

- فصل سوم: به اشتراط آهنی بودن آلت ذبح می‌پردازد که دارای سه گفتار است، گفتار اول به بررسی

آرای فقه‌های متقدم و متأخر می‌پردازد و در گفتار دوم وسعت مفهوم واژه حدید را بررسی می‌کند و در گفتار سوم

به آرای فقه‌های اهل سنت اشاره می‌کند و در نهایت نتیجه گیری می‌شود.

- فصل چهارم: در این فصل شرط استقبال ذبیحه را بیان می‌نماید که دارای پنج گفتار می‌باشد در گفتار اول آرای فقهای متقدم و متأخر، گفتار دوم اشتراط تسمیه، گفتار سوم حکم تسمیه با ضبط صوت و در گفتار پنج حکم ترک تسمیه به سبب فراموشی و در آخر نتیجه گیری می‌کنیم.

- فصل پنجم: این فصل به دو بخش تقسیم می‌شود؛ در بخش اول به قطع اوداج اربعه می‌پردازیم و در بخش دوم تحقیقات میدانی خود را بیان می‌کنیم.

۲.۱. مفاهیم

۱.۲.۱. دیدگاه اهل سنت

اهل سنت ذبیحه اهل توحید (مسلمان، یهودی و مسیحی) را حلال می‌دانند به شرطی که طبق دستور اسلام، قبل از مرگ سر بریده شده باشد. همچنین استفاده از شوک الکتریکی و داروی بیهوشی به شرطی که قبل از سربریدن موجب مرگ حیوان نشود، اختلالی در حلال بودن گوشت به وجود نمی‌آورد.

۱.۲.۲. تذکیه

۱.۲.۲.۱. معنای لغوی تذکیه

پیش از بیان و بررسی دیدگاه فقها درباره اصطلاح تذکیه معنای لغوی آن را بررسی می‌کنیم چرا که درک مفهوم لغوی آن ما را در فهم دقیق کاربرد فقهی‌اش یاری می‌کند. ابن جوزی در تفسیر خویش گفته است:

«ذکاه در لغت، یعنی تمامیت هر چیزی، و از همین ریشه لغوی است، مواردی مثل: الذکاء فی العقل در صورتی که آن شخص، دارای عقلی تمام و فهمی سریع باشد».

او می‌گوید:

«در ذکاه و تذکیه: قطع حلقوم و مری کفایت می‌کند.»^۱

راغب اصفهانی می‌نویسد:

«گوسفند را تذکیه کردم، یعنی آن را ذبح نمودم و حقیقت تذکیه، خارج نمودن روح از

۱. فیومی، احمد بن محمد، المصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر للرافعی، قم، موسسه دارالهجره، ۱۴۱۴ق، ج ۱، ص ۲۵۳.

جسم است.»^۱

در مجمع الوسیط آمده:

«ذکاه، یعنی ذبح یا فحر، به معنای تمامیت چیزی»^۲.

از بررسی آرای واژه شناسان روشن می‌شود که تذکیه به معنای ذبح و نحو است.

۱.۲.۲.۱. معنای اصطلاحی

در مفهوم اصطلاحی تذکیه در نزد فقها دو قول عمده مطرح شده است:

الف) تذکیه امری است که پس از وقوع و انجام اعمال و شرایط محضوض، شارع و یا عقل آن را اعتبار می‌نماید و بر این احساس یک امر بسیط و به اصطلاح، مسبب شرعی یا عقلی تلقی می‌گردد. این معنا از ظاهر تعبیر جناب همدانی در مورد مفهوم ذکات، بدست می‌آید، وی در شرح کلام شیخ انصاری در تنبیه اول تنبیهات استصحاب و مباحث مربوط به استصحاب کلی وارد بحث تذکیه نیز شده‌اند.^۳ درباره مفهوم تذکیه می‌نویسد:

«زکاه (تذکیه) در اصل عبارت از نظافت و نزاهت می‌باشد.»^۴

ب) تذکیه اسم و عنوانی است برای ترکیب اعمال مخصوص در مورد حیوانی که قابلیت آن را داشته باشد، که بسیاری از علما نیز همین معنا را برگزیده‌اند.

جناب نایینی می‌گوید:

«معنای دو تذکیه (اسم بودن برای اسباب) خالی از قوت نمی‌باشد، به دلیل سخن خداوند

متعال: "الامادکتیم"^۵ چرا که در این جمله تذکیه به انسان نسبت داده شده و این حاکی از

آن است که تذکیه، فعال آن‌هاست.»^۶

محقق عراقی می‌نویسد:

۱. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات ألفاظ القرآن، بیروت، دار الشامیة، بی‌تا، ص ۱۸۰.

۲. انیس، ابراهیم عبد العظیم منتصر، المعجم الوسیط، قم، انتشارات اسلامی ۱۳۸۶ش، چاپ دوم، ص ۳۱۴.

۳. انصاری، مرتضی بن محمد امین، فرائد الاصول، قم، مجمع الفکر الاسلامی، بی‌تا، ص ۲۷۳.

۴. همدانی، رضا بن محمد هادی، الفوائد الرضویة، قم، محمدرضا انصاری قمی، بی‌تا، ص ۱۷۱.

۵. مائده/ ۳.

۶. نائینی، محمد حسن، فوائد الاصول، به تقریر شیخ محمد کاظمی خراسانی، قم، جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۷۶ ش، ج ۳، ص ۱۳۹. متن اصلی عبارت چنین است «به لایخلو ثنه داعن قوه، لقوله تعالی: «الامادکتیم» فان شبیه التذکیه الی الفاعلین تدل علی انها من فطلم»

«علاوه به آیه مذکور سخن امام در منبر علی بن حمزه^۱، پس از سؤال سائل، ایا حیوان

مذکّی حیوانی نسبت که با حدید و آهن تذکیه شده باشد، که فرمودند آری چنانچه حیوانی

باشد که گوشتش قابل خوردن باشد، حاکی از معنای دوم تذکیه می‌باشد.»^۲

به نظر می‌رسد که این رأی صحیح باشد چرا که در روایت مذکور تذکیه منسوب به فعل ذابح شده است

و این حاکی از آن است که تذکیه اسمی است برای اعمال ذابح در ذبح، نه معنای دیگر. اکنون پس از معنا و

مفهوم تذکیه، واژه ذبح و فرق آن با تذکیه را بررسی می‌کنیم. و نحر را هم بیان می‌کنیم. ذبح به فتح ذال: اصل

ذبح، شکافتن حلق حیوانات است و ذبح به کسر ذال عبارت حیوان ذبح شده و ذبیح است.^۳

فیومی می‌نویسد:

«اصل ذبح، شکافتن است و ذبح، حیوانی است که آماده ذبح می‌شود.»^۴

ابن فارس و جوهری هم به همین قائلند.^۵ سپس تلفظ ذبح به کسر ذال به معنای رایج آن یعنی بریدن و

قطع کردن، غلط مشهور می‌باشد. در نتیجه تذکیه یعنی ذبح حیوان قابل تذکیه با شرایط مخصوص روشن است

که دو مفهوم تذکیه و ذبح متباین هستند. و نسبت مفهوم ذبح و تذکیه رابطه جز و کل بوده و ذبح مصداقی از

معنای تذکیه می‌باشد.

۱.۲.۳. نحر

چون نحر ویژه شتر است از اقسام تذکیه به شمار می‌رود. علامه طریحی می‌نویسد

«نحر، محل آویختن قلاده است.»^۶

ابن فارس

«نحر را به معنای دریدن و شکافتن می‌داند.»^۷

۱. عن علی ابن حمزه ص ۲۰ پاورقی شماره ۶

۲. عراقی، ضیاءالدین، نهاییه/الاکفار، به تقریر محمد تقی بروجردی، قم، جماعه المدرسین فی الحوزه العلمیه، بی‌تا، ج ۲، ص ۲۵۷.

۳. راغب اصفهانی، حسین بن محمد، پیشین، ص ۱۷۷.

۴. فیومی، احمد بن محمد، پیشین، ذیل ماده «ذبح».

۵. ر. ک: ابن فارس، احمد بن فارس، معجم مقاییس اللغه، محقق: عبدالسلام محمد هارون، قم، مکتب الاعلام الاسلامی، بی‌تا، ماده «ذبح».

۶. طریحی، فخرالدین، مجمع البحرین، محقق: احمد حسینی اشکوری، تهران، مکتبه المرتضویه، ۱۳۷۵ ش، ص ۲۸۷.

۷. ابن فارس، احمد بن فارس، پیشین، ج ۲، ص ۴۰۰.

فقها نحر را از انواع تذکيه می‌دانند که روش‌های خاصی انجام می‌گیرد. مؤلف *منهاج الصالحين* می‌گوید:

«میان چهارپایان، شتر به طور خاص، به وسیله نحر تذکيه می‌گردد و در غیر شتر، نحر جایز نیست.»^۱

۴.۲.۱. گفتار

جایگاه قاعده سوق در مورد تذکيه: اینکه با توجه به استنتاج حلیت و طهارت ذبیحه در صورت برداشت مذکور را از مفهوم تذکيه نگاهی به حلیت و طهارت حاصل از قرار گرفتن ذبیح در شرایطی خاص، از جمله سوق مسلمانان، داشته باشیم. از زمان‌های گذشته سیره مسلمانان بر این بوده که در بازارهایش یا به خرید گوشت پرداخته و در مورد مذکی بودن یا نبودن حیوانی که ذبح شده تفحص نمی‌کردند. محقق حلی در زمره لواحق مسائل ذباحه می‌فرماید: خریدن ذبیح و گوشت‌هایی که در بازارهای مسلمانان فروخته می‌شود جایز بوده و جست و جو و تفحص از چگونگی آن‌ها از لحاظ احراز شروط حلیت و عدم آن^۲ ضرورتی ندارد.^۳ قاعده سوق و اعتبار آن متکی به روایت معتبر می‌باشد از جمله آن روایات روایت حلبی از امام صادق علیه السلام^۴ و روایت سلیمان جعفری از امام کاظم علیه السلام^۵ به گونه‌ای که قاعده سوق اساساً اماره‌ای برای تذکيه به شمار می‌آید.^۶ به اصطلاح اصل عدم تذکيه با وجود سوق مسلمانان از نوع سالبه به انتفاع موضوع خواهد.

۵.۲.۱. تاریخچه

برای پی بردن به غنا و کمال فقه اسلامی، قبل از پرداختن به بحث اصلی که روش ذبح و نحر از دیدگاه اسلام است، نخست نگاهی گذرا بر شیوه ذبح در سه دین زرتشتی، یهودیت و مسیحیت می‌افکنیم:

۱. حکیم، سید محسن، *منهاج الصالحين*، بیروت، دار التعارف للمطبوعات، ۱۴۰۰ ق، ج ۲، ص ۲۶۲.
۲. ر.ک: نجفی، محمد حسن، *جواهر الکلام فی شرح شرایع الاسلام*، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۴۰۴ ق، چاپ دوم، ج ۳۶، ص ۱۲۸.
۳. محقق حلی، جعفر بن حسن، *شرایع الاسلام*، ترجمه ابوالقاسم بن احمد یزدی، تهران، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، ۱۳۷۴ ش، ج ۳، ص ۲۰۶.
۴. حر عاملی، محمد بن حسن، *وسائل الشیعه*، بیروت، مؤسسه آل البيت علیهم السلام لإحياء التراث، ۱۴۰۲ ق، ج ۲، ص ۱۹۷۲ ب ۵۰، ح ۶.
۵. ابن بابویه، محمد بن علی، *من لایحضر الفقیه*، قم، جامعه المدرسین فی الحوزة العلمیة بقم، مؤسسه النشر الإسلامی، ۱۳۶۳ ش، ج ۱، ص ۲۵۷، ح ۷۹۱.
۶. بجنوردی، سید محمد حسن، *القواعد الفقیه*، قم، نشر الیهادی، ۱۳۷۷ ش، ج ۴، ص ۱۵۵.

۱.۵.۲.۱ ذبح در دین زرتشت

به طور کلی در دین زرتشت، قوانین خاص در مورد ذبح نیامده است. به عقیده زرتشتیان، زرتشت تنها اصول دین را آورده است، و فروع دین باید توسط علما و دانشمندان در هر دوره بر طبق مقتضیات زمان و مکان، برگذار گردد.

به نظر زرتشتیان، متخصصین علوم تغذیه و بهداشت باید تعیین کنند که چه حیواناتی حلال گوشت (قابل خوردن) و چه حیواناتی حرام گوشتند (غیر قابل خوردن)، و در دین آن‌ها تعیین نشده است. همچنین هر حیوانی را می‌توان ذبح کرد و سالم بودن آن را متخصصین (بهداشت گوشت) باید تشخیص دهند.

به اعتقاد زرتشتیان، همه حیوانات به یک روش ذبح می‌شوند. به نظر آن‌ها، لازم نیست که ذبح کننده، زرتشتی باشد؛ بلکه آن‌ها تابع اکثریت جمعیت ساکن در محل زندگی‌شان هستند. مثلاً در ایران، آن‌ها تابع مردم مسلمانند و از ذبیحه‌های آن‌ها استفاده می‌کنند و گوشت خوک نیز نمی‌خورند. و در هند، تابع مردم آنجا هستند و به تبع هندوها، گوشت گاو نمی‌خورند.

در مورد ابزار ذبح، مسأله خاصی در دین زرتشت نیامده است و زرتشتیان در این زمینه نیز مطابق زمان، عمل می‌کنند.

درباره ذکر نام خدا هنگام ذبح، باید گفت: اگر حیوان به عنوان نذر، ذبح می‌شود باید نام خدا را بر آن ببرند؛ اما چنانچه آن را برای شادی روح مرده و به عنوان خیرات، ذبح می‌کنند هنگام ذبح می‌گویند: «روان فلانی شاد باد».

۱.۵.۲.۲ ذبح در دین یهود

یهودیان در زمینه ذبح حیوانات، قوانین و احکام مفصلی دارند که در تلمود بیان شده است؛ اما ریشه آن در تورات آمده است، آن‌جا که می‌گوید:

«هرگز نباید حیوانی را بخوری که به مرگ طبیعی می‌میرد» و نیز می‌گوید: «باید گاوها و

گوسفندها را همان‌گونه که به تو تعلیم داده‌ام، ذبح کنی، بعد بخوری».

ذبح شرعی نزد یهود «شهیتا» نامیده می‌شود و به ذبح کننده، «شوهت» گویند. ذبح کننده باید یهودی

بایند به دین و آشنا با احکام ذبح باشد.

وی باید تحت آموزش قرار گرفته و در آزمون مشکلی که از سوی حاخام‌های یهودی برگذار می‌شود،

شرکت کند که در صورت موفقیت در این آزمون، اجازه ذبح به وی داده می‌شود.